

Luftstridskrafterna inför 2020-talet

Inträdeshandling i KKrVA avd III den 21 maj 2014

av Tommy Petersson

Résumé

The aim of this article is to describe and discuss Swedish Air Power entering the next decade. After an introduction with security and defence policy as well as the economic preconditions of the Swedish Armed Forces, and with a basic assumption that the primary task of the Swedish Armed Forces is to deter any aggressor from using military force, the implications of relevant deterrent threshold capabilities for long-term planning are discussed from an Air Power perspective.

TEMAT ÄR LUFTSTRIDSKRAFTERNA inför 2020-talet, utifrån en diskussion om vad krigsavhållande tröskelförmåga kan innebära för försvarsmaktsplaneringen¹ i allmänhet och luftstridskrafterna i synnerhet. Men innan vi kommer dit avser jag inleda med några kortfattade resonemang utifrån säkerhetspolitik och försvarets ekonomiska förutsättningar. Först vill jag dock betona att anförandet endast ger uttryck för mina egna högst privata åsikter, och att jag här inte på något sätt representerar någon myndighet eller annan organisation.

Ett år som detta är det inte utan att man reflekterar över att det är hundra år sedan skotten i Sarajevo förändrade Europas utveckling. Världskrig, revolution, depression, kommunism, fascism, nazism. Världskrig igen. Kallt krig. Eller att det i höst är tjugofem år sedan muren i Berlin föll. Den för Sveriges närområde historiskt unika positiva säkerhetspolitiska situation Sovjetunionens senare upplösning förde med sig ter sig framgent inte längre så självklar. Vissa kallar det kalla kriget 2.0. Det ligger en hel del i det, men det finns också avsevärda skillnader. Ryssland idag är betydligt mer integrerat med sin om-

värld än vad Sovjetunionen var, inte minst ekonomiskt. Något som vi för övrigt påminns om i stort sett dagligen nu med tanke på Ukrainakrisen och de ekonomiska och handelsrelaterade sanktioner som utfärdas mellan det vi ofta kallar västvärlden och Ryssland. En stor del av Central- och Östeuropa, inklusive våra baltiska grannar, är idag medlemmar av både Nato och EU.

Sverige är EU-medlem i nära samarbete med Nato. Interoperabilitetsarbetet som påbörjades på 90-talet har kommit långt. Men vi är inte Natomedlemmar. Vi har inte gemensam försvarsplanering.

Frågan har diskuterats mer på senare år, inte minst tack vare Akademiens insatser, exempelvis genom boken *Nato – för och emot*.² Även om jag personligen anser att argumenten för ett medlemskap väger tyngre än de som talar mot, kan jag konstatera att det i nuläget inte synes finnas några inrikespolitiska förutsättningar att gå med. Samtidigt tror jag att det viktigaste för vår säkerhetspolitik, på många sätt viktigare än både Rysslands vägval och vår egen medlemskapsfråga, är ett starkt, stabilt och enat Europa i en solid transatlantisk samarbetsrelation.³ Och i detta Europa

behöver länderna fortsatt maktmedel, däribland militära. Så även Sverige.

Förutsättningarna för vår försvarsmakt, ekonomin

Under våren har vi via medierna kunnat höra flera politiska uttalanden om höjda försvarsanslag. Det är bra och välbehövligt men medför inte i sig med automatik en väsentlig förmågeökning. Som både Försvarsmakten och olika rapporter från FOI och Riksrevisionen på senare tid angett är dagens IO 14 på sikt underfinansierad.⁴

Men vad är då en rimlig nivå på försvarsanslagen? Internationella jämförelser kan göras.

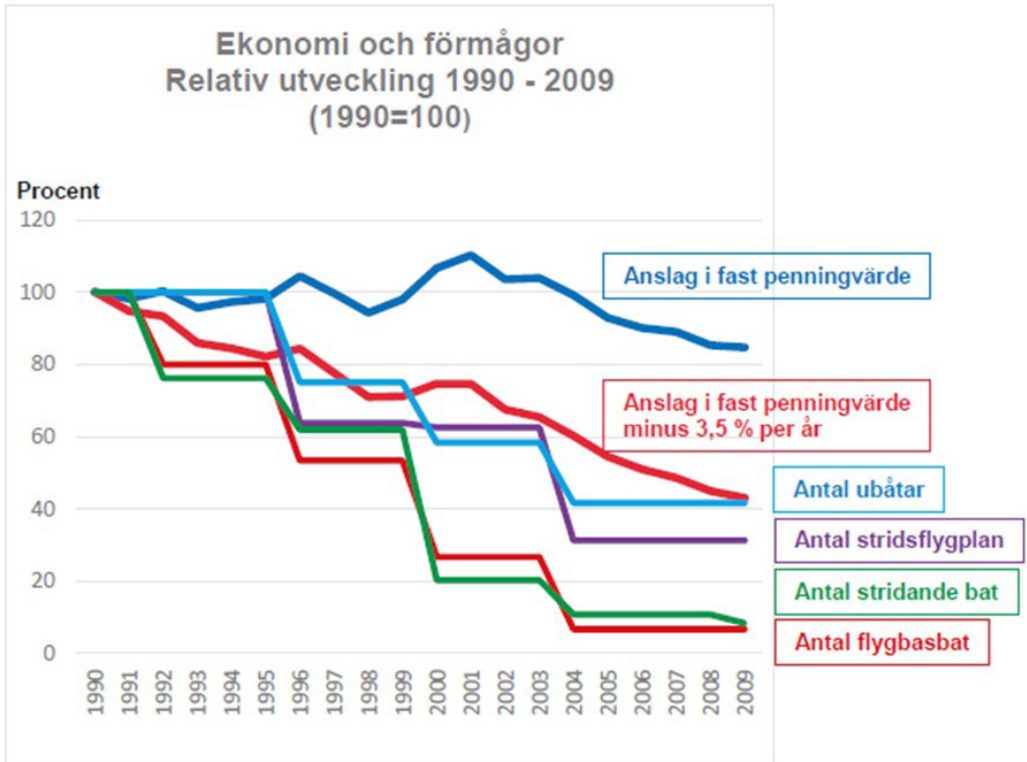
En metod, om än något förenklad, är att se på hur stor del av bruttonationalprodukten, BNP, som avsätts till försvaret. Det säger självfallet inget om hur effektivt pengarna nyttjas, och om t ex BNP ökar med oförändrade anslag minskar ju kvoten. Vidare bör man också ta hänsyn till köpkraftspariteter, man får ju olika mycket för samma pengamängd i olika länder. I en internationell jämförelse leder emellertid detta oftast till lägre relativa anslag för Sveriges del. Alla ofullkomligheter till trots kan dock andelen av BNP sägas ge en bra fingervisning om vilken vikt ett land tillmäter sitt försvar. Till syvende och sist får man vad man betalar för.

Det är då ett faktum att för Sveriges del har denna kvot kontinuerligt sjunkit. Vid det kalla krigets slut kring 1990 avsattes 2,6 % av BNP till försvaret. Med hänsyn till 1990-talets positiva säkerhetspolitiska utveckling sjönk det till 2,0 % år 2000. Den sjunkande trenden har fortsatt under 2000-talet, utan fortsatt positiv säkerhetspolitisk förändring. Sedan ett par år avsätter Sverige knappt 1,2 % av BNP. Om vi koncentrerar oss till perioden efter millen-

nieskiftet sticker denna utveckling ut i en internationell jämförelse, då de flesta jämförbara länder legat på både högre och ganska stabila försvarsanslag räknat i procent av BNP. Våra nordiska grannländer ligger, och har hela perioden legat, kring 1,5 % av BNP. Så även Tyskland, medan Polen ligger något högre, strax under 2 %. Sverige avsätter idag lägst andel av BNP i vårt nordeuropeiska närområde, om vi bortser från de relativt små baltiska staterna, medan förhållandena var de omvända år 2000. Frankrike och Storbritannien har under perioden legat något högre, kring 2,5 %. Ryssland, tillsammans med USA, ligger kring 4 % av BNP. För Rysslands del dessutom med en ca 5 % inflationsrensad årlig BNP-ökning under perioden vilket medför markanta reella anslagsökningar. Som jämförelse mer än dubbelt så hög tillväxt som Sverige.⁵

Den internationella jämförelsen ger vid handen att ca 1,5 % av BNP vore rimligt även för Sverige. Utifrån en beräkning av konstant köpkraft från utgångsår 1999 har för övrigt en nyligen publicerad rapport från FOI kommit fram till att det idag skulle motsvara ca 60 mdkr, eller annorlunda uttryckt drygt 1,6 % av BNP.⁶ Kanske detta vore än mer rimligt med hänsyn till att Sverige saknar den återförsäkring som ett Natomedlemskap medför (vars riktlinje för övrigt är 2 %). Det kan också jämföras med det globala snittet om ca 2,5 %.⁷ Det bör särskilt betonas att denna analys av anslagsnivå endast bygger på en internationell jämförelse och beräkningar om köpkraft, inte säkerhetspolitiska analyser om försämrat omvärldsläge utifrån exempelvis Rysslands agerande i Ukraina.⁸

I dagens penningvärde skulle 1,5 % av BNP för svensk del innebära en årlig anslagsförstärkning om dryga tiotalet miljarder kronor. Det låter mycket, och är gi-

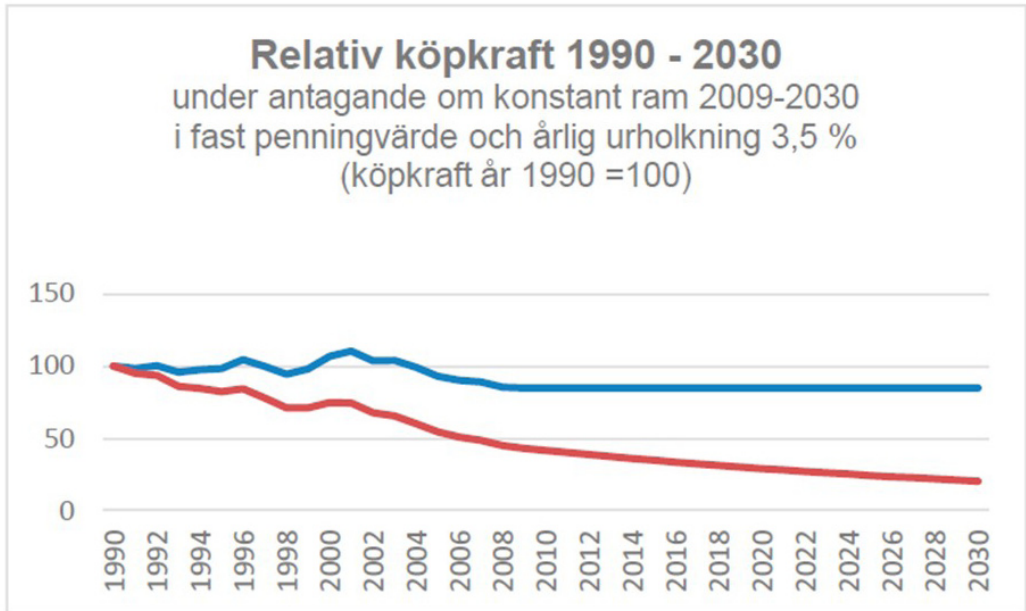
Organisatoriska förändringar av några utvalda förbandsenheter 1990-2009 i relation till försvarsanslagets utveckling i fast penningvärde och justerad för årlig urholkning med 3,5 procent.¹⁰

vetvis det också. Men jag vill varna för risker med överambition. Även med en sådan förstärkning är det en försvarsmakt av ungefär dagens storlek även på 20-talet. En historisk jämförelse kan vara intressant. När det kalla krigets svenska försvarsmakt byggdes upp i mitten av 1950-talet, något som vi sedan delvis kan sägas ha ridit på under 70- och 80-tal, avsattes ca 4,7 % av BNP.⁹ Det vill säga ungefär samma andel som världens stormakter avsätter idag.

Det sker också succesivt en urholkning av köpkraften. Avseende militär verksamhet ligger den erfarenhetsmässigt på ca 3,5 % årligen. Om vi ser på anslagen i fast penningvärde de senaste tjugo åren har de som synes i bilden endast sjunkit ett fem-

tontal procent, medan dyrare materiel-system som exempelvis stridsflygplan och ubåtar minskat i ungefär samma takt som urholkningsfaktorn om 3,5 %, d v s till 30-40 % av läget 1990. Intressant att notera är att mer personalintensiva förbandstyper minskat i än snabbare takt.¹¹

Ser vi istället framåt, mot 2020-talet, så fortsätter med största sannolikhet den relativa köpkraften att sjunka vid oförändrade anslag. Förhoppningsvis kan vi få lutningen på kurvan att minska något med initiativ som exempelvis *Smart Defence* och *Pooling and Sharing*, men det återstår ännu att visa hur mycket. Och öknings i den storlek som diskuterats på senare tid, exempelvis regeringens och försvarsberedningens för-

Innebörden av konstant anslag i fast penningvärde från 2009 (övre kurvan) respektive av en årlig strukturell urholkning med 3,5 procent.¹²

slag om stegvisa förstärkningar innebärande 5,5 miljarder kronor mer årligen 2024,¹³ får tyvärr endast den undre linjen i bilden att plana ut något.

Utöver sedvanlig köpkraftsurholkning har vidare från och med budgetåret 2012 det så kallade försvarsprisindex, FPI, förändrats. I praktiken har detta förändrade sätt att beräkna FPI raderat ut de anslagshöjningar som beslutades för åren 2013 och 2014. Analyser av FOI visar att i stort sett hela den långsiktiga höjningen om 5,5 mdkr i praktiken behövs för att genomföra försvarsbeslutet från 2009.¹⁴ Någon ambitionshöjning i egentlig mening ger alltså denna anslagsökning inte utrymme för, utan skulle snarast kunna ses som ett ekonomiskt utgångsläge inför det kommande försvarsbeslutet. Men hur som helst tilldelas försvaret en hel del av samhällets resurser.

Hur bör då det militära maktmedel vi får för pengarna se ut?

Säkerhetspolitikens yttersta syfte är att värna medborgarna och landets suveränitet, frihet och oberoende. För detta nyttjar landet flera maktmedel, däribland det militära. Syftet med detta militära maktmedel, vår försvarsmakt, är att vara krigsavhållande. Att inte behöva användas, att vara avskräckande. För att uppnå detta syfte kan några övergripande mål formuleras som: hävda, tvinga, påverka och besegra.¹⁵ Metoder som kan användas är offensiva eller defensiva, direkta eller indirekta samt ibland stabiliserande och/eller stödjande. Ofta i olika kombinationer beroende på typ av operation och fas i denna.¹⁶ Medlen är Försvarsmaktens personal, materiel, förnödenheter, infrastruktur m m,

d v s de fysiska faktorer som, tillsammans med de konceptuella och moraliska, bygger upp vår krigsföringsförmåga.

En lämplig utvecklingsstrategi är då att låta närområdet dimensionera Försvarsmakten i syfte att vara krigsavhållande och avskräckande, med robust förmåga att hävda territoriell integritet och motstå påtryckningar med militära maktmedel i fred och kris, samt förmåga att påverka en angripare i krig tillräckligt mycket. Tvinga denne till för oss fördelaktiga vägval. En tillräcklig tröskelförmåga. Det är svårt att tänka sig att en motståndare angriper Sverige som vi skulle ha förmåga att besegra. Förmågan att besegra hade vi inte heller under det kalla kriget, och Sverige har väl egentligen inte haft den ambitionen på ett par, tre hundra år.

Men vad är då tillräckligt? Jag skulle vilja formulera det ungefär som våra norska grannar tidigare gjort: tillräckligt för att säkerställa att det inte finns scenarier som är för stora för Sverige, men samtidigt för små för våra partner i EU, Nato och västvärlden generellt. Samtidigt finns den internationella dimensionen kvar. Både och. Det skulle också kunna uttryckas som att Sverige bör försvaras så långt borta som möjligt, men närområdet måste vara dimensionerande för våra militära förmågor. En tillräcklig tröskeffekt i förhållande till en potentiell motståndares förmågor behöver alltså utgöra långsiktig dimensioneringsgrund. Avseende krav på beredskap och tillgänglighet på kortare sikt bör dock även bedömd intention vägas in.

Allt detta är ganska tidlöst. Men vad har då förändrats sedan kalla krigets tidiga decennier då invasionsförsvaret formades? Teknikutvecklingen har gått snabbt, kanske mest tydligt inom IT-området. På det specifikt militärtekniska området är kanske förmågan till precisionsbekämpning den

största förändringen. Men på ett mer övergripande plan har det hänt än mer. Världen blir alltmer multipolär. Och globaliserad.

Sverige är som ett litet export- och importberoende land mycket globaliserat. Flödessäkerhet i vid mening blir allt viktigare.¹⁷ Exempelvis landade i fjol 372 000 flygplan på svenska flygplatser. De transporterade ca 32 miljoner passagerare och 120 000 ton gods. En del flygplan flyger ju också bara förbi. Totalt flög nästan 700 000 flygplan genom svenskt kontrollerat luftrum, vilket ger ett medel på nästan 2 000 per dygn.¹⁸ Antalet fartyg som anlöper svenska hamnar är förvisso färre, ca 82 000 i förfjol, antalet passagerare ca 26 miljoner, men mängden transporterat gods tusenfalt högre, ca 173 miljoner ton lastades eller lossades.¹⁹ Till detta kommer alla andra transportmedel och infrastruktur, inte minst den digitala dito. Samhällets sårbarhet har ökat markant det senaste halvsekle.²⁰ Dessa flöden måste kunna skyddas, inklusive informationsflöden mot icke-kinetiska cyberattacker. Och det är i den här kontexten, miljön, försvaret måste kunna verka.

Apropå utvecklingen inom IT-området, vad vi med fog kan kalla den digitala revolutionen, vill jag också anknyta till Norges förre försvarschef, ledamoten Sverre Die-sens inträdesanförande i fjol, där han utifrån detta förutspådde en utveckling mot mindre och lätttrörliga ISTAR-enheter, där verkan till stor del utförs av olika plattformar som bär vapen med lång räckvidd och hög precision.²¹ En prognos jag delar. Utifrån svenska förutsättningar och det synnerligen utmanande förhållandet mellan tid, rum och tillgängliga styrkor är det en logisk utveckling.

Luftstridskrafterna inför 2020-talet

Grunden för framgång i denna utveckling är att innovativt kombinera tekniskt avancerade system, och system av system, med individuell kompetens och professionalism. Samtidigt bör vi undvika att vänta på problemlösande teknik, utan sträva efter metoder där tekniken verkar som stöd, d v s se på teknik som en accelerator för att öka vår förmåga.

Vad gäller insatser med stridsflyg kan tre klassiska kriterier sägas utgöra grund för framgång; antalsöverlägsenhet, taktisk överlägsenhet samt teknisk överlägsenhet. I praktiken innebär det att ett litet land som Sverige måste göra allt för att uppfylla de två senare.

För en adekvat tröskeeffekt behövs en balanserad utveckling mellan luftstridskrafternas fyra roller:

- Kontroll av luftrummet, d v s den klassiska uppgiften för jaktflyg, stridsledning, luftbevakning och luftvärn. Utan kontroll över den tredje dimensionen blir i praktiken mycket annat omöjligt.
- Luftoperativ rörlighet, transport med andra ord. I takt med att förbanden blir färre blir det allt viktigare att kunna säkerställa att de är på rätt plats i rätt tid.
- Underrättelseinhämtning, spaning och övervakning som möjliggör effektiv beslutsfattning.
- Attack, mot mål på marken eller havet, i alla väder- och ljusförhållanden, på stora avstånd och med hög precision.

Samtidigt behöver ett antal områden fortsatt prioriteras:

- Insatsförmåga, d v s fortsatt utveckling mot insatsberedda, modulära och rör-

liga förband, vilka kan lösa uppgifter självständigt såväl som integrerat med andra svenska eller utländska förband.

- Närvaroförmåga, innefattande både baseringsmöjligheter och transport till ett operationsområde, samt att flygstridskrafterna kan verka i aktuell hotmiljö.
- Överlevnad, vars betydelse ökar allteftersom antalet förband och plattformar minskar. En utveckling behöver ske balanserat inom flera områden. Skydd av flygplan i luften genom varnar- och motmedelssystem samt beväpning. Skydd på marken av personal, flygplan, anläggningar och materiel genom spridning, fortifikatoriskt skydd, luftvärn, sensorer, taktiska koncept m m.
- Operativ verkningsgrad. Att med få enheter få ut så mycket effekt som möjligt är avgörande för flygstridskrafterna. Ett område där Sverige var tidigt ute med beslut om JAS-flygplan i flera roller redan på 1980-talet. Nästa steg är förmåga att kunna verka samtidigt i de olika rollerna, så kallad omniförmåga. Verkningsgraden kan också öka genom internationellt samarbete som reducerar produktions- och utvecklingskostnader.²²
- Interoperabilitet. Även om vi kommit långt sedan 1990-talet, vilket kan exemplifieras med insatserna i Afghanistan och Libyen, är det viktigt att interoperabla tekniker och arbetssätt även fortsättningsvis får styra utvecklingen.²³

Trots det negativa resultatet i Schweiz' folkomröstning i våras kan Sveriges stridsflygförmåga antas vara framtidssäkrad med beslutet om JAS 39E. Gripenutvecklingen fortsätter med bland annat ny motor, längre räckvidd, förmåga till mer vapenlast, ny radar och andra sensorer. Men man bör

komma ihåg att hur mycket bättre detta flygplan än blir så utgör det på sikt ringa egentlig förmågehöjning relativt omvärlden. Motsvarande förmågeutveckling sker även utomlands. Luftstrid kan till stora delar sägas vara en materielsport, och med JAS 39E har vi säkrat Gripensystemets operativa relevans väl bortom 2025, förhoppningsvis 2040. Men 60 stridsflygplan är färre än 100.

Regeringen och försvarsberedningen har nu föreslagit 70 flygplan, vilket givetvis är positivt.²⁴ Men fler vore ännu bättre. Dels av operativa skäl, dels av produktionsmässiga. Svenska flygvapnet kan inte riktigt jämföras med våra grannländers. Vi kan sägas vara ett ”moderflygvapen” som utvecklar och utbildar både oss själva och våra exportkunder. Ingen annan kan göra det – och det i sig kräver en viss volym. Om vi inte har råd med fler än 60-70 JAS 39E kan man också tänka sig att behålla en division JAS 39C/D i Försvarsmakten. Sverige lär ändå behöva behålla systemet länge med tanke på internationella åtaganden. Kanske som ett utbildningsflygplan med en sekundär krigsuppgift i det nationella försvaret.

Detsamma skulle kunna gälla nästa skolflygplan för mer grundläggande utbildning, som inom det närmsta decenniet behöver ersätta dagens SK60. Många skäl talar för en framtida flygskola i internationell samverkan, bland annat personalförsörjnings-skäl. Men för det krävs partner. Om vi köper nya egna skolflygplan bör en krigsuppgift för dessa beaktas. Det får dock inte vara kostnadsdrivande, vilket lär begränsa den operativa effekten. Men systemet får sägas vara prövat med framgång förr, med SK 60 och flyglärare som lätt attack i krigsorganisationen. Dagens indelning med en insatsorganisation och en basorganisation är inte alltid optimal för nationellt försvar.

Vid en eventuell beredskapshöjning behövs all personal. Inom flygvapnet arbetas det nu med förslag till något förändrad organisation som bättre bedöms möta omriktningen till mer nationellt fokus.²⁵

Till stridsflygplan krävs vapen. Avseende luftförsvar är även detta område framtidssäkrat i och med anskaffningen av IRIS-T för några år sedan. Och nu börjar den mer långräckviddiga radarjaktroboten METEOR att ersätta och komplettera AMRAAM. En enorm förmågeökning, som kanske inte alla ännu ser vidden av, men man bör komma ihåg att motsvarande robotutveckling även sker i vår omvärld.

Vad gäller spaning har vi till Gripen dess radar och kapslarna LDP och SPK.²⁶ Den senare modifieras nu för utvecklad mörkerförmåga.

Avseende attackförmåga finns bomberna GBU-12 och -49, och snart införs GBU-39, *Small Diameter Bomb*, med avsevärd räckvidd och hög precision. Men vi saknar ytmålsvapen som ersätter förmågan hos avvecklade BK 90. Och viktigare avseende tröskeleffekt så saknar vi ett tyngre och långräckviddigt markmålsvapen. Det vill säga kryssningsrobot, som verkligen kommit i fokus den senaste tiden i både debatten och försvarsberedningens rapport.²⁷ Det är en viktig förmåga och skulle effektivt bidra till att höja Försvarsmaktens tröskeleffekt och därigenom förmågan att förebygga att allvarliga hot övergår till väpnade angrepp, på Sverige eller i närområdet. Men än viktigare är vår fortsatta förmåga till kvalificerad sjömålsbekämpning. Sverige kan militärgeografiskt sägas vara något av en ö. Dagens Rb 15F är bra, men blev operativt tidigt 1990-tal, och för 2020-talet behövs en ersättare för att förmågan ska fortsätta att vara operativt relevant. Man kan också, om det är ekonomiskt fördelaktigt, tänka sig ett robotsystem för båda uppgifter-

na. Sjömålsförmågan borde då vara den primära.

Denna vapentyp bör vidare inte bara anskaffas för stridsflyg. Marinen behöver självfallet alltid en sjömålsförmåga, men viktigast ser jag fordonsburna versioner. Påminnande om det avvecklade Kustartilleriets tidigare tunga kustrobotsystem, fast imorgon med avsevärt ökad räckvidd och där målläge erhålls av andra. Med uppemot 300 km räckvidd kan ett antal dylika system, maskerade och under omgruppering i exempelvis Smålandsskogarna, där de blir mycket svåra att upptäcka och bekämpa, i praktiken operativt låsa Östersjön. Måldata kan erhållas av andra enheter, t ex stridsflyg, radarövervakningsflyg eller marina enheter. Men också markförband, om systemet dessutom ges en markmålsförmåga. Ett svenskt exempel på strid med system i samverkan, på engelska *Cooperative Engagement Capability*, som nu är fullt realiserbart genom att bättre sensorer, informationsbehandling och kommunikationssystem medger realtidssamverkande system.²⁸

Luftstridskrafterna är mer än stridsflyg och vapen

Helikoptersystemet är framtidssäkrat så tillvida att Sverige har en av världens mest moderna flottor med HKP 15 och 16, samt HKP 14 under införande. HKP 10 finns dessutom kvar ännu en tid i väntan på att HKP 14 blir operativ. HKP 16 är för övrigt ett exempel på lyckad MOTS-strategi²⁹ med bara hundra veckor från beslut till operativ enhet i Afghanistan. Det som behöver utvecklas i närtid är den försenade HKP 14, och mer specifikt dess sjöoperativa förmåga.

Våra TP 84 (C-130 Hercules) börjar bli gamla. Åtgärder krävs i närtid, anting-

en modifieringar eller nyanskaffning. Och även med omfattande modifieringspaket kommer flygplanen behöva omsättas kring 2030. Kanske kan på sikt en nordisk multinationell lösning komma till stånd, jämförbar med dagens HAW (Heavy Airlift Wing) i Ungern med C-17.

Avseende specialflyg bedöms signalspaningen, S 102B, kunna operera till ca 2030, även om några av våra Gulfstream IV för transportändamål sannolikt faller för åldersstrecktet några år tidigare. Det bedöms också hela den flygplansflotta som bygger på Saab 340 att göra, inklusive radarövervakningsplanet ASC 890.

Vad gäller stridsledning och luftbevakning får läget idag anses vara gott, både avseende förband och med sensorer som uppgraderas till PS 861 och PS 871. Men alla dessa sensorer, över Sveriges hela yta, behöver också omsättas kring 2025. Sannolikt behövs även fortsatt en mix av markbaserade och luftburna system, med integrerade och kompletterande sensortyper, exempelvis passiva. Och det är inte självklart att alla luftburna system i framtiden är bemannade. Detsamma gäller signalspaningsförmågan, och man skulle också kunna tänka sig att delar på sikt flyttar upp till satelliter.

Alla flygplan och sensorer till trots – utan flygbaser ger de ringa effekt. Idag har vi två flygbasbataljoner, på sätt och vis ett organisatoriskt arv. Mer relevant är kanske underliggande nivå, d v s våra totalt åtta baskompanier. Oavsett organisationsform skulle vi dels kanske behöva något fler basförband, dels och framför allt behöver de vi har bli mer robusta. Kanske inte så stora som äldre tiders basbataljon 85. Det är varken möjligt med dagens personalförörjningssystem, och personligen är jag tveksam till om det ens är önskvärt, med så stora basförband. Men flera av dagens

basförband behöver, även fullt uppfyllda personellt och materiellt, bli mer robusta för att möta framtida krigs krav.

Viktigt är också att vi avseende basmateriel till stora delar lever på arvet, och har med andra ord stora omsättningsbehov kommande decennium. Flygvapnets basförband är vidare något annorlunda än många andra förbandstyper på marken. De betjänar flygplanen och drifvar de militära flygplatserna dagligdags. Annars flygs det ingenting. Den gamla sanningen om att det är kvinnorna och männen på marken som håller flygplanen i luften gäller fortsatt. Basförbanden behöver alltså bestå av stora delar kontinuerligt tjänstgörande personal.³⁰ Tillfälligt tjänstgörande personal är också värdefull, men främst för redundans och uthållighet vid högre beredskap. Avseende koncept för framtiden pågår för övrigt just nu en studie om skydd av flygbaser som framåt vintern torde kunna utgöra en grund för vidare utveckling.

Apropå flygplatsdrift måste man även se till den samlade bilden. Sverige har idag 193 flygplatser. Av dem är 49 godkända instrumentflygplatser. De militära är ganska få. Majoriteten är privata eller kommunala, men ett tiotal är statliga och drivs i Swedavias regi. Det är av stor vikt för försvaret att det fortsatt finns statliga flygplatser i hela landet. Vidare är Sverige unikt i Europa med vår integrerade flygtrafiktjänst. Försvarsmakten har inga egna flygledare. Luftfartsverket (LFV) är ansvarigt för flygtrafiktjänsten, även i högre beredskap, och många flygledare är reservofficerare. Hela luftrummet i Sverige är integrerat och Stril och LFV samverkar i realtid om trafikflödet. Myndighetsansvaret för flygtrafiktjänsten åvilar Transportstyrelsen.³¹

Systemet är unikt, och det fungerar utmärkt. Men utmaningarna för framtiden är flera. Dels att behålla ett unikt system

i ett alltmer integrerat europeiskt luftrum. Dels att behålla de flygplatser som landet kan ha behov av vid en beredskapshöjning i statlig regi, med LFV som utövare av flygtrafiktjänst och Swedavia för flygplatsdrift. Frågan har under året varit uppe på den politiska dagordningen och en ny lag har antagits av riksdagen. Ämnet utvecklas ej mer här, däremot anser jag att man kan se detta förhållande mellan FM och LFV/Swedavia som ett exempel på en modern, rationell och kostnadseffektiv totalförvarstanke som vi snarare borde fortsätta utveckla. Kanske statliga Swedavias personal i framtiden skulle kunna vara deltidssoldater i sin yrkesprofession efter en kompletteringsutbildning av Försvarsmakten?

Så något om luftvärnet, en förbandstyp som förvisso inte tillhör flygvapnet, men likafullt är en central del av luftförsvaret, både som komplement till stridsflyg och för att möjliggöra dess verkan.

Relativt nyligen beslutades om Rb 98 (IRIS-T) som ersättare till Rb 70. Det är bra, men fler enheter skulle behövas enligt min mening. Och fler eldenheter medför behov av fler sensorer, d v s UndE 23. Båda dessa system är för övrigt bra exempel på materiel för dagens och morgondagens försvar. Medan Rb 70 togs fram under värnpliktstiden och krävde stor personalvolym kan Rb 98 hanteras av väsentligt färre personer. Och UndE 23 är i grunden en luftvärnsradar för spaning och invisning, men samtidigt en potentiell sensornod i strilkedjan och kan också utgöra ett varningssystem för inkommande indirekt eld vid en camp i en internationell insats. ”Både och-materiel” med ringa personalbehov för operativ drift är viktigt för framtiden.

Vi behöver även nytt luftvärnssystem med längre räckvidd.³² Rb 97 börjar bli gammal, alla modifieringar till trots

är Hawksystemet i grunden från 60-talet. Även detta förhållande tar nu plats i debatten, vilket är bra. Men dylika system är dyra. Och vi behöver tillräckligt många för i alla fall de viktigaste skyddsobjekten. Och spridd gruppering ställer inte bara krav på antalet eldenheter, utan också på sensorer, samband och ledning. Detta nya luftvärns-system behöver målsökarstyrning med allvädersförmåga, ha förmåga att bekämpa alla typer av flygfarkoster och vapensystem, inkluderande kryssningsrobotar och helst även ballistiska missiler, många mål samtidigt i alla riktningar, från lägsta till mycket hög höjd. Vad gäller räckvidd, som är den uppgift som oftast hörs i debatten, är det svårare att ange ett specifikt krav. Det beror t ex på vilka måltyper som avses. Avsevärt ökad räckvidd mot dagens system behövs emellertid.³³

Tillsammans skulle alla dessa åtgärder, ökad robusthet, nya förmågor, omsättning av befintliga materielsystem (och notera de stora behoven kring mitten av 2020-talet), vapen i tillräckligt antal – tillsammans med andra nödvändiga åtgärder inom marinen och armén som ej berörts här – sannolikt teckna in ungefär den anslagshöjning som ca 1,5 % av BNP skulle innebära enligt tidigare resonemang om ekonomiska förutsättningar. Ökar inte försvarsanslagen i denna omfattning bedömer jag att vi tvingas välja bort förmågor och/eller förband. Och som synes har här beskrivits luftstridskrafter av i stort sett samma storlek som idag. En eventuell ökad ambitionsnivå och upprustning, med hänsyn till en bedömning av försämrat omvärldsläge skulle kräva än högre försvarsanslag.

Mest har detta anförande handlat om materiel, men personalen är alltid avgörande för försvarsförmågan. Därav några avslutande ord om vår personalförsörjning,

allt från rekrytering till utbildning och övning.

Som antytts bedömer jag att vi måste utgå ifrån att dagens system, sannolikt med smärre men välbehövliga justeringar, är här för att stanna.³⁴ En allmän värnplikt, i sin egentliga mening omfattande huvuddelen av landets unga kvinnor och män, skulle t ex kosta mångdubbelt mer. Frivillig värnplikt, ett begrepp som ibland framkommer i debatten, kan vidare i praktiken sägas vara samma sak som dagens deltidssoldater, även om områden som avtal, kontrakt och tjänstgöringsplikt kan behöva översyn. Och ett flerbefälssystem är ett naturligt steg att ta när vi lämnat värnplikten.

Detta ställer krav på mer aktiv rekrytering. Exempelvis intresseväckande kampanjer och att försvaret syns mer i samhället. Där tror jag för övrigt att rekryteringskontor på stan, som t ex nu finns i Halmstad, kan vara en modell för framtiden.

Vad gäller utbildning är generella delar försvarsmaktsgemensamma idag. Det är både bra och nödvändigt i en krympande organisation. Den fackspecifika utbildningen håller också mycket hög kvalitet, men det blir alltmer utmanande att upprätthålla förmågebredden avseende både utbildning och utveckling efterhand som organisationen krymper. Inom flera funktioner har volymerna nått kritiska nivåer; förmågedjupet och redundansen är ringa.

Avseende flygvapnet som jag har lättast att värdera, skulle jag vilja säga att vi inom många områden aldrig har varit bättre. Ta t ex helikopterenheten i Afghanistan som i maj återbaserade hem. För första gången på många år deltar flygvapnet i skrivande stund inte i en internationell insats.³⁵ På senare år har transportflyget genomfört i stort sett årliga insatser, helikopter likaså. Och 2011 deltog stridsflyg i OUP över

Libyen. Mycket av detta hade varit otänkbart i den försvarsmakt och det flygvapen jag började i för tjugofem år sedan.

För denna förmåga har bland annat ett medvetet interoperabilitetsarbete sedan 1990-talet lagt grunden, däribland en mängd internationella övningar. Idag är det normalbild att öva runt om i Europa, eller stå värd för stora övningar här i Sverige. Med våra nordiska grannar har vi cross-borderövningar på veckobasis. Med några års mellanrum övar vi längre bort, exempelvis i USA på övningen Red Flag.

Men för en ökad nationell förmåga har vi ett återtagningsbehov, främst avseende funktionerna ledning och bastjänst. Bäst övas detta i större övningar med hela organisationen, utifrån scenarier snarare än moment. Luftstridskrafterna har därvidlag kommit en bra bit. 2010 påbörjades flygvapnets årliga övningsserie FVÖ. Och

dagen detta anförande framfördes för Akademien avslutades FVÖ 14. I stort sett hela organisationen, under en vecka, med fyra dygns flygverksamhet dygnet runt i ett högnivåkonfliktscenario i Östersjöområdet, lett av ett övat högkvarter. Stridsflyg, stril, luftvärn, transportflyg, fem flygbaser, flera hemvärnsförband, och tillsammans med marinens övning SweFinEx, bland annat med gemensam sjömålsbekämpning och koordinerat luftrum med fartygsbaserad helikopter.

Sammanfattningsvis är luftstridskrafterna, liksom Försvarsmakten i stort, ett system av system och en balanserad utveckling behöver ske för att framgent säkra en adekvat tröskeeffekt. Ett land utan luftförsvar är som ett hus utan tak.

Författaren är överstelöjtnant och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Med försvarsmaktsplanering avses planeringen för Försvarsmaktens utveckling på sikt. Till skillnad från försvarsplanering som avser förberedande nationell planering och krisplanering för olika internationella insatser, ett område författaren förvisso känner väl men som lämpar sig illa att prata och skriva öppet om. (Förf anm)
2. Neretnieks, Karlis (red): *Nato – för och emot*, Kungl Krigsvetenskapsakademien, Stockholm 2014.
3. Se Andrén, Krister: ”Europaperspektiv och nationella mål”, *KKrVAHT*, 3. häftet 2013, s 42; samt *Försvaret av Sverige – Starkare försvar för en osäker tid*, Försvarsberedningen, DS 2014:20, 2014-05-15, s 87.
4. Se t ex ”Försvarsmaktens redovisning av perspektivstudien 2013”, Försvarsmakten, FM 2013-276:1, 2013-10-01; samt Nordlund, Peter; Bäckström, Peter; Bergdahl, Karsten; Åkerström, Janne: *Försvarsmaktens ekonomiska förutsättningar – Anslagstilldelning, kostnadsutveckling och priskompensation*, FOI-R-3901-SE, juni 2014, s 9; samt *Försvaret – en utmaning för staten. Granskningar inom försvarsområdet 2010-2014*, Riksrevisionen, RIR 2014:8, Stockholm 2014.
5. Ekonomiska data ur: Nordlund, Peter; Åkerström, Janne: *Försvarsutgifter i budgetkrisens spår*. FOI-R-3508-SE, okt 2012; samt *Military Expenditure Database 1988-2013* SIPRI, http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database, (2014-05-06).
6. Nordlund, Peter; Bäckström, Peter; Bergdahl, Karsten; Åkerström, Janne: *Försvarsmaktens ekonomiska förutsättningar – Anslagstilldelning, kostnadsutveckling och priskompensation*, FOI-R-3901-SE, juni 2014, s 7f.
7. SIPRI:s bedömning avseende 2011, enligt *Vägval i en globaliserad värld*, Försvarsberedningen, DS 2013:33, 2013-05-31, s 51.
8. För en öppen beskrivning av detta agerande och dess konsekvenser se t ex Granholm, Niklas; Malminen, Johannes; Persson, Gudrun (red): *A Rude Awakening. Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine*. FOI-R-3892-SE, juni 2014.
9. Pettersson, Tommy: *Med invasionen i sikte. Flygvapnets krigsplanläggning och luftoperativa doktrin 1958-1966*, SMB, Stockholm 2009, s 26. I sin tur data från FB 58 ur Cars, Hans Christian; Skoglund, Claës; Zetterberg, Kent: *Svensk försvarspolitik under efterkrigstiden*, Probus, Stockholm 1986, s 28f.
10. Andrén, Krister: *Krigsavhållande tröskelförmåga. Det svenska försvarets glömda huvuduppgift?* FOI-R-3852-SE, feb 2014, s 33.
11. *Ibid*, kap 3.
12. *Ibid*, s 35.
13. Se exempelvis ”Uppdrag till Försvarsmakten att redovisa underlaget till försvarspolitisk inriktningsproposition 2015”, Regeringen, RB 12, Fö2014/1179/MFI, 2014-06-19, s 2; samt *Försvaret av Sverige – Starkare försvar för en osäker tid*, Försvarsberedningen, DS 2014:20, 2014-05-15, s 101; samt regeringens fyra partiledare i DN Debatt, *Dagens Nyheter* 2014-04-22.
14. Op cit, Nordlund, Peter m fl, se not 6, s 9.
15. I huvudsak enligt Försvarsmaktens gällande doktrinserie, men med vissa förenklingar och justeringar. *Militärstrategisk doktrin, MSD*, Försvarsmakten, HKV skr 09 833:60820, 2011-07-01, s 45ff; samt *Operativ doktrin, OPD*, Försvarsmakten, FM2014:692, 2014-01-31, s 14ff.
16. Op cit, *Operativ doktrin*, se not 15, s 44ff.
17. Se *Vägval i en globaliserad värld*, Försvarsberedningen, DS 2013:33, 2013-05-31, s 214f; samt: *Försvarsmaktens redovisning av perspektivstudien 2013*, Försvarsmakten, FM 2013-276:1, 2013-10-01, s 20.
18. *Lufftartistabeller 2013*, Trafikanalys, Statistik 2014:4, 2014-03-20, tabell 4.1, 4.7 och 4.10.
19. *Sjötrafik 2012*, Trafikanalys, Statistik 2013:11, 2013-05-14, s 7.
20. Notera t ex att försvarsberedningen anser att det civila försvaret bör planera för att kunna lösa uppgifter under krig under 5–10 dagar, vilken antyder en bedömning att man inte har den beredskapen idag. *Försvaret av Sverige – Starkare försvar för en osäker tid*, Försvarsberedningen, DS 2014:20, 2014-05-15, s 107.
21. Diesen, Sverre: ”Nettverksbaserat krigföring för det 21. århundre. En lösning också på det nordiska försvarsproblem?”, *KKrVAHT*, 4. häftet 2013, s 42ff.

22. Effektiviteten är dock hög i det svenska flygvapnet. Såvitt författaren vet finns inte något annat flygvapen med så få anställda per antal flygplan. Det står emellertid i visst motsatsförhållande till redundans och uthållighet. (Förf anm)
23. Se *Flygvapnets utvecklingsplan 2013-2022 (FVUP 13)*, Försvarsmakten, HKV skr 02 800:60358, 2012-06-20, bilaga 1, s 20ff.
24. Se t ex regeringens fyra partiledare i DN Debatt, *Dagens Nyheter* 2014-04-22, samt op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 20, s 58.
25. Vilket också får sägas ligga i linje med regeringens planeringsanvisningar: "Alla delar av Försvarsmaktens organisation som har uppgifter att lösa i händelse av beslut om höjd beredskap ska organiseras som krigsförband och ges ett krigsduglighetskrav." "Uppdrag till Försvarsmakten att redovisa underlag till försvarspolitisk inriktningsproposition 2015", Regeringen, RB 12, Fö2014/1179/MFI, 2014-06-19, s 3.
26. SPK, förkortning för JAS 39 Gripens spaningskapsel. LDP, *Laser Designator Pod*, i grunden anskaffad för de laserstyrda bomberna GBU-12/49, men som också är en utmärkt spaningssensor. (Förf anm)
27. Op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 20, s 58.
28. Strid med system i samverkan utvecklas exempelvis i perspektivstudien, *Försvarsmaktens redovisning av perspektivstudien 2013*, Försvarsmakten, FM 2013-276:1, 2013-10-01, s 29.
29. MOTS = Military Off The Shelf
30. Vilket även försvarsberedningen konstaterar, se op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 20, s 55.
31. *Konsekvenser av regleringsförändringar på flygtrafiktjänstområdet*, Trafikanalys, Rapport 2014:1, 2014-01-15, s 9ff.
32. Vilket även försvarsberedningen konstaterar, se op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 20, s 63f.
33. Se *Slutrapport i studien MARK 121301S Luftvärnssystem 2020*, Försvarsmakten Lv 6 skr 21 120:5017, 2013-09-13, bilaga 1 (öppen), s 13.
34. Se t ex op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 20, s 71f.
35. En sanning med modifikation och som beror på hur man definierar insats då HKV INS FTS vid redigeringen av denna text i mitten av augusti 2014 nyss beordrat två TP 84 med hjälpsändning till Irak, stödjande MSB. Dessutom deltar självfallet personal ur flygvapnet även för stunden i flera insatser runt om i världen. Både och, både i tanke och handling. (Förf anm)